

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-10-74-150>

УДК 331.54/55

Процик І.С., Ясінська Т.В., Грибик М.І.
Національний університет «Львівська політехніка»

ПРОБЛЕМИ ВИБОРУ ПРОФЕСІЇ ТА ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ МОЛОДІ

Анотація. У статті проаналізовано ситуацію на ринку праці в Україні, визначено структуру зареєстрованих безробітних за ознаками: статі, віковими групами та освітою. Розглянуто сутнісне визначення поняття «молодь» з визначенням його основних характеристик. Здійснено аналіз випускників вищих та професійно-технічних навчальних закладів. Сьогоднішній ринок праці відчуває гостру нестачу саме технічних службовців і випускників з робітничими професіями, саме таких спеціалістів випускається найменше. Визначено, що серед працюючих за кордоном українців велика чисельність саме молодих мігрантів віком до 35 років, частка яких становить 52%. Встановлено основні чинники впливу на вибір майбутньої спеціальності вступниками та запропоновано низку заходів для сприяння свідомого і відповідального вибору майбутньої професії школярем. Запропоновано послідовність кроків для оптимального вибору майбутньої професії. Виділено основні перепони працевлаштування випускників в Україні.

Ключові слова: молодь, випускники, чинники впливу на вибір майбутньої професії, ринок праці, трудова міграція, проблеми працевлаштування, процес вибору оптимальної професії.

Protsyk Iryna, Yasinska Tetyana, Grybyk Marta
Lviv Polytechnic National University

PROBLEMS OF CHOOSING A PROFESSION AND EMPLOYMENT OF YOUNG PEOPLE

Summary. The article analyzes the situation on the labor market in Ukraine, defines the structure of registered unemployed on the basis of gender, age groups and education. The essential definition of the concept of "youth" and main characteristics are considered. Graduates of higher and vocational colleges have been analyzed. Today's labor market is experiencing a severe shortage of precisely technical employees and graduates with working professions, it is the lack of such specialists that are issued. It is determined that among the workers abroad there is a large number of young migrants under the age of 35, whose share is 52%. The main factors influencing the choice of the future specialty by the entrants have been identified (unconscious choice of future specialty, low level of school education, lack of funds for training with tutors, choice of available profession, choosing a profession given its prestige and future earnings, choice of profession in terms of demand and situation in the labor market, etc) and a number of measures have been proposed to promote the conscious and responsible choice of the future profession by the student. The sequence of steps for optimal choice of future profession is suggested. The main barriers to employment of graduates in Ukraine are highlighted (lack of job vacancies, lack of work experience, low pay, lack of prospects and career advancement, low or no adaptation of business graduates, lack of knowledge of foreign languages, lack of a free schedule, lack of information about vacancies, increased requirements for graduates to working conditions and its content, psychological unpreparedness for independent and professional life, there are too many graduates of some specialties, which further increases competition in these fields, etc). The main indicator of the success of universities is the number of employed graduates, which characterizes the quality of study at universities, their prestige, professional suitability of graduates, the ability to apply knowledge in practice and think creatively, as well as the ability to make rational management decisions.

Keywords: young, graduates, factors influencing the choice of future profession, labor market, labor migration, problems of employment, the process of choosing the best profession.

Постановка проблеми. Саме молодь є однією з найбільш незахищених категорій населення, яка тільки розпочинає свій трудовий шлях. Знайти свою першу роботу молодим людям достатньо складно через відсутність практичного досвіду, впевненості і відповідних знань щодо шляхів її пошуку тощо. Сучасний ринок праці переповнений кваліфікованою робочою силою, спостерігається скорочення робочих місць і зростання безробіття. Наслідком такої ситуації є пошук роботи не за фахом або трудова міграція випускників і пошук ними роботи в інших країнах з більш привабливими умовами праці.

Труднощі працевлаштування молоді, яка завершила своє навчання, створюють проблеми як випускникам так і суспільству, перетворюючись на гостру соціальну проблему. В наш час за працевлаштування молоді та пошук першої роботи відповідальність несе сам пошукувач.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Суттєвий вклад у вивчення та аналіз

питань професійного самовизначення старшокласників, вибору професії, профорієнтаційної роботи в українській школі здійснили такі вчені: Графінова М.А., Дученко Н.А., Нечитайло В.П., Ситнікова Г.О., Біличенко Н.П., Мачуська І.М., Повалій Л.В., Петрище В., Некраш Л., Стрільник М. та інші [7; 8; 9; 10; 11]. Проблеми та особливості працевлаштування випускників більш детально досліджували: Куценко А.С., Аляб'єва С.С., Коваль К.О., Мензул О.М., Сало А.В. та інші [13; 14].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналізування та узагальнення наукових джерел свідчить про недостатність дослідження проблем вибору професії та працевлаштування молоді, оскільки частка молодих мігрантів віком до 35 років, які працюють за кордоном, становить 52%. Саме тому доцільно більш ретельно розглянути причини невдоволення вибраною професією та проблеми працевлаштування молоді.

Формулювання цілей статті. Мета роботи – визначити чинники впливу на здійснення вибору професії та дослідити основні проблеми, які виникають при працевлаштуванні випускників.

Значне зростання показників працевлаштування випускників не за фахом, безробіття молоді, зовнішня міграція молодих українців зумовлює встановлення і дослідження низки цілей:

– проаналізувати ситуацію на ринку праці в Україні;

– проаналізувати структуру випускників ВНЗ та ПТНЗ за професією;

– встановити чинники впливу на вибір майбутньої спеціальності вступниками;

– сформулювати послідовність кроків для оптимального вибору майбутньої професії;

– визначити основні перепони працевлаштування випускників.

Виклад основного матеріалу дослідження. В Україні за 2018-2019 роки за даними Державної служби статистики діяло 652 вищих навчальних закладів (ВНЗ) в яких отримували освіту 1,5 млн. студентів. Тільки у Львівській області кількість ВНЗ становила 43 од., а у місті Києві – 97 од. Кількість осіб випущених з Львівських ВНЗ склала 32376 осіб, а у м. Києві – 100018 осіб [12]. Хоча чисельність наявного населення України упродовж 2018 року зменшилася на 187,9 тис. осіб. Така тенденція буде сприяти загостренню уже існуючих проблем з працевлаштуванням молодих спеціалістів.

Повністю погоджуємось із думкою О. Разумової [13], що випускників ВНЗ слід розглядати як окремий сегмент ринку праці, оскільки він характеризується рядом специфічних рис.

Згідно із Законом України «Про зайнятість» [1] та Кодексом законів про працю [2], молодь має право на перше працевлаштування та перше робоче місце. Проблема працевлаштування молоді стає все більш актуальною, попит на певні категорії спеціалістів зовсім не відповідає пропозиціям на ринку, що сприяє зростанню безробіття молоді. В Україні згідно статистики служби зайнятості 51% молоді працює не за фахом і основною причиною такої ситуації є неусвідомлений та ситуативний вибір майбутньої професії абітурієнтами [3].

Проаналізувавши ситуацію на ринку праці в Україні на основі статистичних даних державної служби зайнятості та служби статистики України станом на 01.03.2019 р. спостерігається наступна структура зареєстрованих безробітних:

– за статтю: 53% безробітних це жінки і 47% чоловіки;

– за віковими групами: 42% (45 років і старше), 30% (молодь до 35 років) та 28% (безробітні 35-44 років);

– за освітою: 42% безробітних з вищою освітою, 38% професійно-технічною освітою та 20% з загальною середньою освітою [5].

Як видно із статистичних даних гостро постає проблема працевлаштування саме молоді. Серед безробітних їх частка становить 30%, а з вищою освітою 42%.

В цих умовах варто зосередити увагу саме на молоді, зокрема, на випускниках вищих та професійно-технічних навчаль-

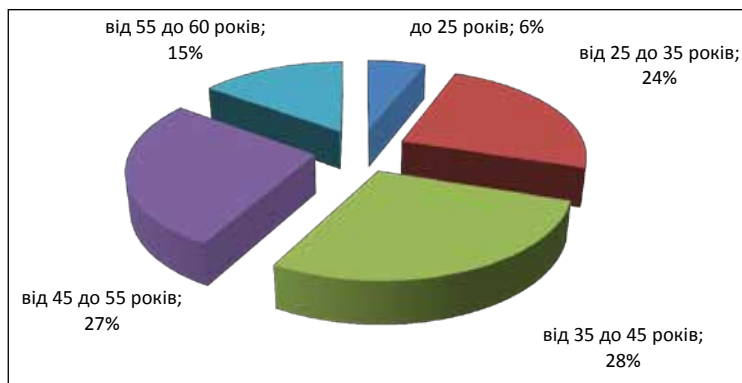
них закладів та більш детально розглянути поняття «молодь» та «молоді громадяни», а також вікову структуру зареєстрованих безробітних. Згідно чинного законодавства молоді, молоді громадяни – це громадяни України віком від 14 до 35 років [4]. До категорій громадян, що мають додаткові державні гарантії у сприянні працевлаштуванню, належить молодь, яка закінчила або припинила навчання у загальноосвітніх, професійно-технічних і вищих навчальних закладах тощо і, яка вперше приймається на роботу [1].

Розподіл зареєстрованих безробітних за віковими групами станом на 1.03.2019 р. наведений на рис. 1. Спостерігається що 6% молодих громадян не можуть знайти свою першу роботу закінчивши професійне навчання та 24% молодих безробітних у віці від 25 до 35 років. Це активна молодь, яка знає іноземні мови і готова працювати, але не може знайти відповідної роботи до своєї кваліфікації, профілю і отриманих знань.

Серед 147,1 тис. осіб безробітних за січень-березень 2019 р. молодь складає 32% загальної кількості. Серед безробітної молоді 83% мали професійний досвід до реєстрації у службі зайнятості, решта громадян не були зайняті більше 1 року або є випускниками навчальних закладів різних типів та не мали професійного досвіду. Структура безробітних до 35 років за сферами діяльності наведена на рис. 2.

Доцільно проаналізувати структуру випускників, оскільки до служби зайнятості за перший квартал 2019 року звернулось 5,6 тис. осіб (у т.ч. 4,5 тис. випускників вищих навчальних закладів та 1,1 тис. випускників професійно-технічних навчальних закладів). Проаналізувавши структуру випускників ВНЗ третина отримувала освіту в галузі соціальних наук, бізнесу та права, 13% – мали інженерну спеціальність, 12% – навчалися у галузі охорони здоров'я та 11% – у галузі гуманітарних наук, мистецтва [5]. Найбільш привабливими напрямками діяльності для молодих спеціалістів є саме соціальні науки, бізнес та право. Аналіз випускників свідчить про те, що ринок недоотримає саме спеціалістів з сільського господарства, будівництва, транспорту і працівників інших робітничих професій. Структура випускників ВНЗ наведена на рис. 3.

На сьогоднішній день серед випускників ПТНЗ спостерігається наступна структура випускників за професією:

Рис. 1. Розподіл зареєстрованих безробітних за віковими групами станом на 1.03.2019 р.

Джерело: [5]

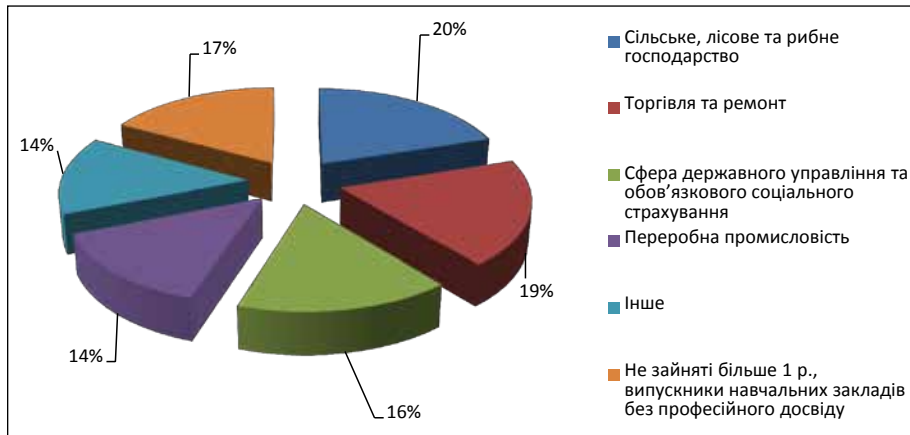

Рис. 2. Структура безробітних до 35 років за сферами діяльності

Джерело: [5]

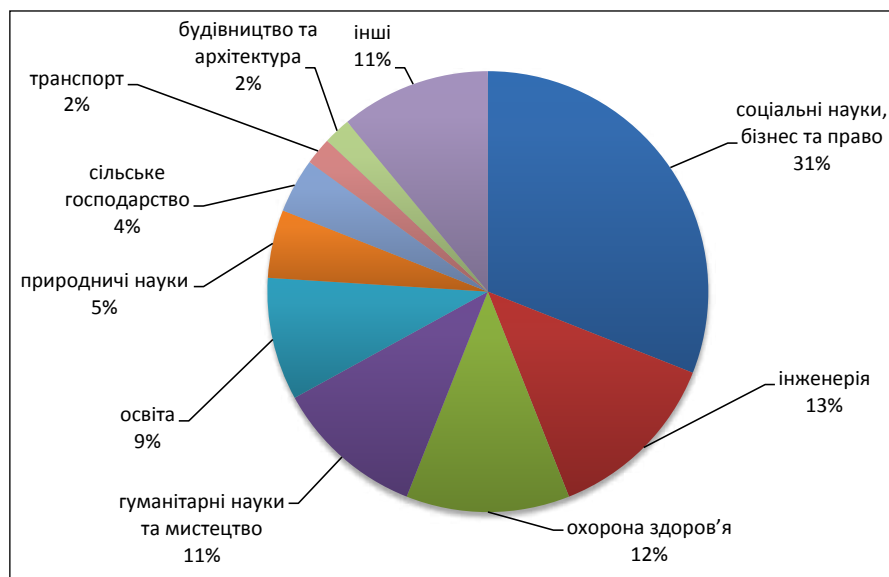

Рис. 3. Структура випускників ВНЗ за професією

Джерело: [5]

- кваліфіковані робітники з інструментом – 37%;
- працівники сфери торгівлі та послуг – 31%;
- технічні службовці – 14%;
- робітники з обслуговування устаткування та машин – 14%;
- інші – 4% [5].

Сьогоднішній ринок праці відчуває гостру нестачу саме технічних службовців і випускників з робітничими професіями, саме таких спеціалістів випускається найменше.

З метою аналізу ринку праці варто розглянути структуру безробітного населення за причинами незайнятості. Основними причинами безробіття у 2018 році були:

- звільнені за власним бажанням та за угодою сторін – 36,5%;
- вивільнені з економічних причин – 21,1%;
- непрацевлаштовані після закінчення навчальних закладів – 9,9%;
- закінчення строку контракту – 9,3%;
- робота з сезонним характером – 9,4%;
- виконання домашніх обов'язків – 4,8%;
- за станом здоров'я, пенсії – 1,35%;
- демобілізовані з військової служби – 1,0%;

- інші причини – 6,7% [5].

Як видно із статистичних даних основними причинами безробіття є власне бажання та звільнення з економічних причин і на третьому місці непрацевлаштовані після закінчення навчальних закладів, які становлять 9,9%. Це характеризує, що працівники незадоволені роботою, заробітною платою, умовами роботи тощо та шукають більш оптимальні варіанти з кращими умовами і фінансовим забезпеченням.

В Україні останніми роками спостерігається активна трудова міграція українців, як внутрішня так і зовнішня, зокрема, молоді, переважна кількість якої з вищою освітою. Все більше спостерігається відтік освічених, професійно підготовлених спеціалістів.

У 2018 році структура кількості працевлаштованих громадян за кордоном характеризується таким співвідношенням: половина трудових мігрантів мала повну вищу освіту, 35% – професійно-технічну освіту, інші 15% мали повну загальну середню освіту.

Достатньо велика чисельність серед працюючих за кордоном саме молодих мігрантів віком

до 35 років, частка яких становить 52%, з них 14% (13,4 тис. осіб) віком від 18 до 24 років, 17% (16,3 тис. осіб) від 25 до 30 років та 21% (20,7 тис. осіб) від 30 до 35 років. Це переважно молоді люди, які завершили навчання в Україні і не знайшли для себе відповідної роботи і перспектив у своїй країні. У 2018 році кількість працевлаштованих за кордоном українців склала 97,1 тис. осіб, що на 16% більше, ніж у 2017 році [5].

В Україні за даними служби зайнятості 51% молоді працює не за фахом. Для розуміння цієї проблеми варто проаналізувати причини такої ситуації, фактори впливу на вибір майбутньої професії вступниками та встановити основні перепони при працевлаштуванні випускників.

Вибір майбутньої професії для кожної молодої людини є важливим стратегічним рішенням, що формує напрямок розвитку майбутнього спеціаліста, його світогляд тощо. Вдало обрана професія вступником при навчанні зменшує витрати на підготовку кадрів на підприємстві та в державі, знижує плінність кадрів, підвищує продуктивність праці, здійснює професійну реалізацію випускника, що сприяє розвитку його як професіонала та на пряму впливає на показник щастя та задоволеності життям тощо. Тому кожен школяр повинен бути готовим до свідомого вибору напрямку освіти, як морально так і психологічно. Вибір майбутньої професії формується під впливом батьків, родичів, друзів, вчителів в школі, думки суспільства, існуючого попиту і пропозиції на ринку тощо.

Основними вагомими чинниками впливу на вибір майбутньої спеціальності вступниками на нашу думку є:

- неусвідомлений, імпульсивний вибір випускниками майбутньої спеціальності;
- неналежний рівень шкільної освіти, що унеможливує вступ у бажані ВНЗ без додаткової підготовки до ЗНО;
- відсутність коштів у батьків для навчання з репетиторами і додаткову підготовку школяра;
- вибір майбутньої професії абітурієнтами, виходячи з доступності вступу у ВНЗ, враховуючи отримані бали по ЗНО, конкурс на місце, кількість бюджетних місць та величину плати за майбутнє навчання та інше;
- вибір майбутньої професії здійснюється вступником враховуючи її престижність та отримання доходів, які вона може принести у майбутньому;
- вибір майбутньої професії вступником з позиції попиту та ситуації на ринку праці;
- непередбачуваність ринку праці, який важко спрогнозувати тощо.

В Україні існують центри для навчання і перекваліфікації безробітних при державній службі зайнятості, але проблему краще попередити, ніж виправляти. Саме тому варто розробити та проводити програму професійної орієнтації з учнями ще під час навчання в школі, і не тільки у випускних класах, організовуючи професійні тренінги, проводячи бесіди батьків з вчителями, які спостерігають ситуацію з різних сторін і можуть допомогти розкрити потяг і потенціал кожного школяра та сприяти вибору найкращого напрямку для навчання, здобуття освіти і професії тощо. Ці заходи сприятимуть свідомому і відповідальному вибору майбутньої професії школярем.

Оптимальний вибір майбутньої професії вступником буде формуватися під впливом категорій: «хочу», «можу» та «треба». «Хочу» – це внутрішнє прагнення випускника і його уявлення про майбутню спеціальність. «Можу» – це її переваги і позитивні якості притаманні вступнику та найбільш підходять до вибраної професії та її характеристик. «Треба» – це необхідні для професії якості, здібності та характеристики майбутнього працівника. Вибір професії буде оптимальним, якщо усі ці три зони співпадають.

Послідовність кроків для оптимального вибору майбутньої професії наведена на рис. 4.

В Україні все більше випускається людей з дипломами юриста, економіста, програміста, політолога та лікаря. Проте більшість з них не зможуть знайти роботу, адже наша країна переживає такий період, де є великий попит на робітничі професії такі, як водій, швачка, будівельник, електрик, слюсар, вантажник, пекар, електрозварювальник та інший робітничий персонал.

За даними кадрового порталу найбільш конкурентними сферами у I півріччі 2018 року були: вищий менеджмент, видобуток сировини, початок кар'єри та студенти, юристи та мистецтво, медіа, розваги, де на кожну вакансію претендували 3-4 особи [5]. Існує дисбаланс попиту та пропозиції на ринку праці. Сучасний ринок потребує людей з робітничими професіями, особливо у великих містах, де 85-90% безробітних саме з вищою освітою.

Основним показником успішності ВНЗ є кількість працевлаштованих випускників, що характеризує якість навчання в університетах, їх престижність, професійну придатність випускників, можливість застосовувати знання на практиці та творчо і креативно мислити, а також можливість приймати раціональні управлінські рішення та інше. І у такому рейтингу попереду будуть ВУЗи, які не просто дають освіту, а розвивають своїх студентів, їх мислення, вчать думати і вирішувати проблеми, а також знаходити і аналізувати для цього усю необхідну інформацію.

Основними перепонами працевлаштування випускників є:

- відсутність вакансій за фахом;
- відсутність досвіду роботи, який вимагають при прийнятті на роботу;
- незнання іноземних мов;
- низька заробітна плата;
- відсутність перспектив та кар'єрного зростання;
- низька чи відсутня адаптація випускників на підприємствах;
- підвищені вимоги у випускників до умов праці та її змісту;
- відсутність вільного графіку;
- відсутність повної інформації про вакантні місця;
- психологічна неготовність до самостійного та професійного життя;
- надлишок випускників певних спеціальностей, що не відповідає попиту і ще більше посилює конкуренцію, а також ускладнює процес працевлаштування молоді тощо.

Висновки і пропозиції. Таким чином, на успішне працевлаштування молоді впливає багато чинників, зокрема, це свідомий і вдалий вибір майбутньої професії при вступі, враховуючи

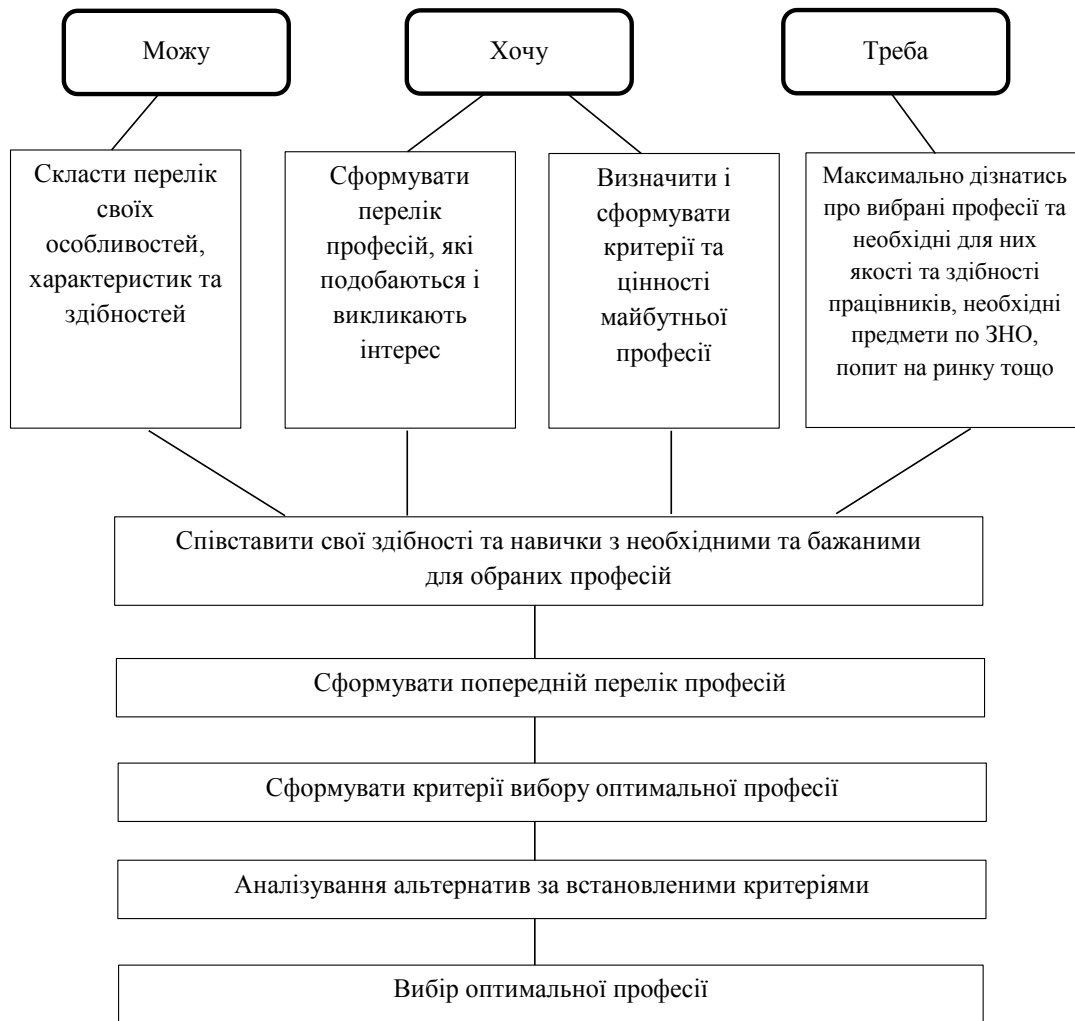

Рис. 4. Процес вибору оптимальної професії

потенціал і здібності вступника, а також вимоги професії; належний рівень освіти і отриманої практичної підготовки при навчанні в закладах освіти, залучення новітніх технологій (освітніх, інформаційних, інноваційних) в процесі навчання; розроблення і впровадження системи заохочення випускників для працевлаштування в Україні

і здійснення адаптаційних заходів при влаштуванні на роботу. Усі заходи для оптимального вибору професії необхідно розробляти в таких основних напрямках, як: шкільна освіта, ПТНЗ та ВНЗ, роботодавці та державні органи влади, оскільки саме вони впливають на вибір професії, її здобуття та працевлаштування молоді.

Список літератури:

1. Про зайнятість населення : Закон України від 05 липня 2012 р. № 5067-VI / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 24. Ст. 243.
2. Кодекс законів про працю : Кодекс України від 10 грудня 1971 р. № 322-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08> (дата звернення: 05.07.2019).
3. В Україні 51% молоді працює не за фахом – Служба зайнятості. *Газета «Сьогодні»*. Політика. 2017. URL: <https://ukr.segodnya.ua/politics/v-ukraine-51-molodezhi-rabotaet-ne-po-professii-sluzhba-zanyatosti-1019495.html> (дата звернення: 05.07.2019).
4. Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні: Закон України від 05 лютого 1993 р. № 2998-XII / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 16. Ст. 167.
5. Аналітична та статистична інформація / Державна служба зайнятості. URL: <https://www.dcz.gov.ua/analitics/68> (дата звернення: 01.08.2019).
6. Ринок праці-2018. ТОП-20 професій, яких гостро потребує Україна // Главком: Економіка та фінанси. URL: <https://glavcom.ua/economics/finances/rinok-praci-2018-top-20-profesiy-yakih-gostro-potrebuje-ukrajina-517151.html> (дата звернення: 01.08.2019).
7. Графінова М.А. Вибір майбутньої професії: банк даних діагностичних методик з профорієнтаційної роботи для учнів молодшого, середнього та старшого шкільного віку: методичний збірник. Богуслав : РМК, 2016. 59 с.
8. Ситнікова Г.О., Біличенко Н.П. Обираємо професію – обираємо життя. *Класному керівнику. Усе для роботи*. 2012. № 12. С. 18–20.
9. Повалій Л.В., Мачуська І.М. Професійне самовизначення старшокласників: методичні рекомендації. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. 51 с.

10. Петрище В., Лемак М. Обираю професію: структура програми для 8-10 класів. *Психолог (Шкільний світ)*. 2012. № 12. С. 35–39.
11. Некраш Л., Стрільник М. Вибір професії: як діяти, щоб не помилитися. Київ : Шкільний світ, 2011. 128 с.
12. В Україні скоротилася кількість вищів та студентів // Новини РБК-Україна. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/ukraine-sokratilos-kolichestvo-vuzov-studentov-1545898988.html> (дата звернення: 06.08.2019).
13. Сало А.В. Проблеми працевлаштування випускників ВНЗ в Україні. *Бізнесінформ*. 2015. № 8. С. 64–69.
14. Аляб'єва С.С., Коваль К.О., Мензул О.М. Працевлаштування випускників вищих навчальних закладів: проблеми та державний інструментарій їх вирішення. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2014. № 1. С. 128–134.

References:

1. Pro zainiatist naselennia : Zakon Ukrainy vid 05 lypnia 2012 r. no. 5067-VI / Verkhovna Rada Ukrainy. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, 2013, no. 24, p. 243.
2. Kodeks zakoniv pro pratsiu : Kodeks Ukrainy vid 10 hrudnia 1971 r. no. 322-VIII / Verkhovna Rada Ukrainy. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08> (accessed 05 July 2019).
3. Hazeta «Sohodnia» (2017). *V Ukraini 51% molodi pratsiuie ne za fakhom* [In Ukraine, 51% of young people do not practice], Today's newspaper. Available at: <https://ukr.segodnya.ua/politics/v-ukraine-51-molodezhi-rabotaet-ne-po-professii-sluzhba-zanyatosti-1019495.html> (accessed 05 July 2019).
4. Pro sprianniia sotsialnomu stanovlenniu ta rozvytku molodi v Ukraini : Zakon Ukrainy vid 05 liutoho 1993 r. no. 2998-XII / Verkhovna Rada Ukrainy. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, 1993, no. 16, p. 167.
5. Derzhavna sluzhba zainiatosti (2019). *Analitichna ta statystichna informatsiia* [Analytical and statistical information]. Kyiv : Derzhavna sluzhba zainiatosti. Available at: <https://www.dcz.gov.ua/analitics/68> (accessed 01 August 2019).
6. Hlavkom (2018). *Rynok pratsi-2018. TOP-20 profesii, yakikh hostro potrebuie Ukraina* [Labor Market 2018. Top 20 professions that Ukraine is in dire need of]. Hlavkom: Ekonomika ta finansy. Available at: <https://glavcom.ua/economics/finances/rinok-praci-2018-top-20-profesiy-yakih-gostro-potrebuje-ukrajina-517151.html> (accessed 01 August 2019).
7. Hrafinova, M.A. (2016). *Vybir maibutnoi profesii: bank danykh diahnostychnykh metodyk z proforiientatsiinoi roboty dlia uchniv molodshoho, serednoho ta starshoho shkilnoho viku : metodychnyi zbirnyk* [Choice of future profession: database of diagnostic techniques for vocational guidance for elementary, middle and high school students : a compilation]. Bohuslav : RMK, p. 59. (in Ukrainian)
8. Sytnikova, H.O., & Bilychenko, N.P. (2012). Obyraiemo profesiiu – obyraiemo zhyttia [We choose a profession – we choose a life]. *Klasnomu kerivnyku. Use dlia roboty*, no. 12, pp. 18–20.
9. Povalii, L.V., & Machuska, I.M. (2014). *Profesiine samovyznachennia starshoklasnykiv: metodychni rekomendatsii* [Professional self-determination of high school students]. Kirovohrad : Imeks-LTD. (in Ukrainian)
10. Petryshche, V., & Lemak, M. (2012). Obyraiu profesiiu: struktura prohramy dlia 8-10 klasiv [I choose a profession: the structure of the program for 8-10 classes]. *Psykholog. Shkilnyi svit*, no. 12, pp. 35–39.
11. Nekrash, L., & Strilnyk, M. (2011). *Vybir profesii: yak diiaty, shehob ne pomylytysia* [Choosing a profession: how to act to make the mistake]. Kyiv : Shkilnyi svit. (in Ukrainian)
12. Novyny RBK-Ukraina (2018). *V Ukraini skorotylasia kilkist vyshiv ta studentiv* [The number of universities and students has decreased in Ukraine]. Available at: <https://www.rbc.ua/ukr/news/ukraine-sokratilos-kolichestvo-vuzov-studentov-1545898988.html> (accessed 06 August 2019).
13. Salo, A.V. (2015). Problemy pratsevlashtuvannia vypusnykiv VNZ v Ukraini [Problems of employment of graduates of Higher Educational Institutions in Ukraine]. *Biznesinform*, no. 8, pp. 64–69. Available at: http://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2015-8_0-pages-64_69.pdf (accessed 06 September 2019).
14. Alyabyeva, S.S., Koval', K.O., & Menzul, O.M. (2014). Pratsievlashtuvannia vypusnykiv vyshchykh navchalnykh zakladiv: problemy ta derzhavnyi instrumentarii yikh vyrishennia [Employment of university graduates: problems and state tools for solving them]. *Bulletin of Vinnitsa Polytechnic Institute*, no. 1, pp. 128–134. Available at: <https://visnyk.vntu.edu.ua/index.php/visnyk/article/view/993> (accessed 06 September 2019).